

Nüfusumuzun Beslenmesinde Balıkçılığın Önemi ve Balıkçılık Araştırmalarının Geliştirilmesine Ait bir Araştırma

Kubilây BAYSAL

Giriş :

Memleketimizde nüfus artışı süratle arttığı halde gıda maddelerinin artışı aynı derecede olamamaktadır. Bu hal devam ederse, yakın bir gelecekte yiyecek sıkıntısı çekileceği aşikârdır.

Halen kâfi gelen protein ihtiyacının büyük bir kısmı memleketimizde bitkisel proteinden elde edilmekte olup, iyi bir beslenme için şart olduğu kabul edilen hayvansal proteinden besin teminine geçiş kısa zamanda olmalıdır.

Üretimi arttırma, bilhassa Türkiye için üzerinde özellikle durulması gereken önemli problemlerdendir. Bu arttırma dış tediye vasıtalarının elde edilmesi için şarttır. Bu sebepten, ihracata elverişli ürünlere önem verilmesi zorunludur.

Yukarıdaki sebeplerin ışığı altında, "Nüfusumuzun Beslenmesinde Balıkçılığın Önemi ve Balıkçılık Araştırmalarının Geliştirilmesine Ait Bir Araştırma", ile toplu bir fikir vermeği faydalı buldum.

Nüfusumuzun Beslenmesinde Balıkçılığın Önemi :

İnsanın ilkel ihtiyacı beslenmektir. Bununla beraber, bugüne kadar, herkese yeteri kadar ve istenilen kalitede (nitelikte) bir gıda temin edilememiştir. Bugün milyonlarca insan, sıhhat ve enerji sağlayan yiyecek miktarına mâlik değildir. Hattâ, milyonlarca insan açtır.

Diğer taraftan dünya nüfusunun tahminlerin üstünde bir artış kaydetmesine karşılık, elde edilen ürün miktarı bu nüfusun ihtiyacını kar-

şılamaya yetmemektedir. Dünya nüfusunun % 30 u dünyada üretilen tarım ürünlerinin % 80 ini tüketmekte, nüfusun % 70 i ise geri kalan kısım ile hayatını idame ettirmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca, her yıl ölen insan sayısının yarısından fazlasının ölümlerini bes yetersizliğinden olduğu ileri sürülmektedir. Bu duruma göre, istihsalin artırılması için gerekli tedbirler yerinde ve zamanında alınmadığı takdirde insanların ileride bugünkünden çok daha korkunç bir açlık tehlikesi ile karşı karşıya gelecekleri muhakkaktır.

Umumî gıdaalanma problemi, memleketlerin tabii durumları, hayat seviyeleri ve ekonomik kuvvetleri, kültürel ve sosyal gelenekleri, çalışma tarzları, bilgi dereceleri gibi birbiriyle bağlı olan çeşitli meseleleri ihtiva eder.

Bütün devletler, çeşitli tarzda ve her biri kendi yönünden bu problemleri çözmek için çalıştılar ve halkın ihtiyacını temin etmek için de özel gayret sarfettiler. İkinci Dünya Harbinden sonra uluslararası münasebetlerin sıklaşması ve açlık tehlikesinin bütün dünyayı tehdit etmesi neticesi, dünya ulusları birlikte hareket etmek lüzumunu hissettiler. Önceleri dünya ulusları, aynı bölgede bulunan hükümetlerle iki ve çok taraflı anlaşmalar yapmak yoluna gittiler. Daha sonraları muhtelif bölgelerden seksensekiz memleketin iştirakiyle F. A. O.'yu (Food and Agriculture Organization of the United Nations - Beynelmillel Gıda ve Tarım Teşkilâtını) kurdular. Bu suretle uluslararası faaliyet dünyanın büyük bir kısmına yayıldı.

Kuruluş amacına uygun olarak F. A. O., 1 Temmuz 1960 da, beş sene devam edecek olan, "Açlığa Karşı Dünya Kampanyası" nı açtı.

Halen nüfusu 500 milyon civarında tahmin edilen Kuzey Amerika, Güney Amerika'nın bazı kısımları, Batı Avrupa'nın büyük bir kısmı, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi memleketlerde hayat seviyesi yüksektir. Bu ülkeler haricindeki memleketlerde yaşayan insanların, ya kâfi gıda alamadıkları veya proteince zengin gıdaların beslenemedikleri için ölüm nispetleri ve sakat sayıları bir hayli yekûn tutmaktadır¹.

Böyle hayatî önemi bulunan bir problemi çözmeye, akla iki büyük üretim kaynağı gelmektedir : toprak ve deniz, diğer bir deyimle tarım ve balıkçılık.

Tarımda üretimi arttırmada iki vaziyet düşünülebilir. Birincisi tarım üretimi için yeni ekim sahalalarının bulunmasıdır. Bu ümitsiz bir yoldur.

1) F.A.O., *L'Homme et l'Alimentation*. Rome, 1961.

Çünkü kültür arazisinin genişletilmesi imkânı pek azdır. Zira, dünya topraklarından aşağıda gösterildiği gibi istifade edilmektedir².

1,4 milyar hektarı ekili dikili,	
3,0 " " step ve meralar,	
4,0 " " ormanlar,	
5,0 " " boş yerlerle çöller ve tundralardır.	
	(ürün getirmiyen topraklar)

Güney Amerika'nın Amazon bölgesinde, Afrika'nın batısındaki Ekvator ve Kongo bölgeleriyle, Endonezya'da yarım milyon hektar kadar tarıma uygun arazi tespit edilmesine rağmen, bunun, hızla artan dünya nüfusunu besleyemeyeceği tabiidir³.

İkinci ihtimal de, kütüre ayrılan araziden elde edilecek ürün miktarının mümkün olduğu kadar çoğaltılmasıdır. Bu da bitkilerin maksada uygun bir şekilde beslenmeleri (gübreleme), yüksek verimli ve üstün kaliteli tohumların elde edilmesi, sulama tekniğinin uygun bir şekilde tatbiki, bitki zararlıları ve yabancı otlarla mücadele edilmesi ve ürünün iyi bir şekilde muhafazası gibi tedbirlerin alınmasıyla mümkün olabilecektir.

Halbuki dünya yüzölçümünün % 70 inden fazlasını denizler ve okyanuslar kaplar. Bugün, mevcut bu sahadan elde edilen ürünlerle ancak dünya nüfusunun % 1 i beslenebilmekte ve bu geniş sahadan çok az üretim yapılabilmektedir. Bu üretimin de büyük kısmını kurustaseler (crustacés = kabuklu hayvanlar familyası), mollüskler (mollusques - yumuşakçalar familyası), balıklar teşkil etmektedir. Bugünkü hesaplamalarla, her hektar okyanustan yılda 2,5 - 7,5 ton hayvanî ve bitkisel kuru organik madde elde edilebileceği anlaşılmaktadır⁴. Bu suretle bu kadar önemli olan okyanus ve denizlerin, nüfusun beslenmesi bakımından önemli kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Memleketimiz topraklarından aşağıda gösterildiği gibi faydalanılmaktadır⁵.

26,6 milyon hektarı (ekiliş sahası) tarla alanı	
26,1 " " step ve meralar	
18,2 " " ormanlar	
7,0 " " ürün getirmiyen topraklar.	

2) F. A. O., *Annuaire de la Production*, Vol. 23, Rome, 1969.

3) Abdullah Türkoğlu, *Gıda Maddeleri*, İstanbul, 1968.

4) D. B. Finn, C. M. G., *Poisson Aliment de L'Avenir*, Rome, 1961.

5) F. R. O., *Op. cit.*

Görüldüğü gibi, tarla sahası 26,6 milyon hektardır. Bu sahalarda, çayır ve meralar aleyhine genişlemiş ve hayvancılığımızın daha fazla geriye gitmesine sebep olmuştur. Halbuki kaliteli (nitel) bir beslenme için hayvanî proteinlerin çok önemli olduğu meydandadır. Memleketimizde protein ihtiyacının büyük bir kısmı hububattan temin edilir⁶.

Nüfusumuz her sene bir milyon civarında bir artış göstermektedir. Bu nüfusa hububat temini için daha fazla üretim yapmamız gerekir. Tarla sahasını arttırmak, mera ve çayrlar aleyhine olduğuna göre, bu da çok feci neticeler doğurabilir. Sahayı çoğaltmadığımızı göre, aynı sahadan daha fazla ürün alma cihetine gitmek, yâni entansiye geçmek icab eder, bu da bir noktaya kadar mümkün olmaktadır.

Anadolumuzun üç tarafının denizle çevrili olması ve denizlerin de su ürünleri bakımından zengin bulunması, nüfusun beslenmesinde bizi ister istemez bu sahaya yöneltmektedir.

Diğer taraftan, beslenme ilminde iyi bir gıdalanma, ancak hayvanî proteinli besin maddeleriyle mümkündür.

Bir insanın ortalama olarak günde 70 gram proteine ihtiyacı vardır. Ancak bu miktarın hiç değilse % 40'ını iyi kaliteli proteinlerle karşılanması icabetmektedir. Biyolojik değeri yüksek ve iyi kaliteli proteinler ise ancak hayvani gıda maddelerinde bulunmaktadır. Hayvanî gıda maddeleri genellikle pahalı, üretimleri de güçtür. Çok defa, kâfi miktarda üretilmemekte ve ihtiyacı karşılayamamaktadır. Bu durum karşısında beslenme ekonomilerinde ucuza mal edilebilen ve bol olarak üretimi kabul olan hayvanî protein kaynaklarından balığa mümkün olduğu kadar fazla yer verilmeye çalışılmaktadır.

Herhangi bir proteinin biyolojik değeri ihtiva ettiği amino asitlerin miktar (nicelik) ve kalitesi (niteliği) ile ilgili olup, bilhassa insanın uzviyetindeki başka amino asitlerin sentezlenmiyen çeşitlerinin (sistin, triptofan, lizin) bolluğu ile ölçülür. Balık proteini ile et proteini ihtiva ettikleri amino asit çeşitleri bakımından birbirlerine çok benzerler.

Balık ve etin besin değerlerinin birbirine çok yakın olmasına rağmen fiyatları arasında mukayese kabul etmeyecek kadar büyük farklar bulunmaktadır. Modern usullerle bol miktarda avlanan balığı, ucuza sat-

6) F. A. O., *La Situation Mondiale de l'Alimentation et de L'Agriculture* 1965, Rome, 1965. s. 258'e bakılırsa dünyada fert başına en fazla hububat tüketiminin Türkiye'de olduğu görülür.

mak mümkündür. Genellikle, et satışında ise bu imkân sağlanamaz. Çünkü, hayvanın bakım ve beslenmesi masrafı icabettirmektedir. Bu da, balık ve et satışından meydana gelen fiyat farkını kolaylıkla izah eder.

Nüfusumuzun beslenmesinde balıkçılığın önemi bu şekilde ortaya konduktan sonra, Balıkçılık araştırmalarının nasıl geliştirileceği hususunda belli başlı noktaları özetlemeye çalışalım.

Balıkçılık Araştırmalarının Geliştirilmesi :

Türkiye'deki araştırmaların kifayetsizliği memleketimizde balıkçılığın gelişmesine mâni olmaktadır. Bu husus yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından da belirtilmiş bulunuyor. Filhakika Dr. Raunsafall başta olmak üzere, getirilen balık biyolojisi sahasındaki uzmanlar halen Hidrobiyoloji Araştırma Enstitüsünün yaptığı su ürünleri ilmi araştırmalarının balıkçılığın gelişmesi için yetersiz olduğunu ifade etmişler ve bu enstitü tarafından yapılmakta olan ilmi ve temel araştırmalar yanında teknolojik araştırmaların lüzumu üzerinde durmuşlardır⁷. Teknolojik araştırmaların müstakil bütçesi olan ayrı bir merkez tarafından ele alınmasını ve elde edilen neticelerin üreticiye duyurulmasını tavsiye etmişlerdir. Merkez en iyi bir şekilde çalışması için kuruluşunu tesbit etmişler ve mevzuat taslağı hazırlamışlardır.

Her çeşit iktisadî faaliyetlerin durumunu göstermek ve geliştirilmesi hususunda alınacak tedbirlere ışık tutma bakımından istatistiklerin büyük önemi mevcuttur. Türkiye diğer üretim sektörlerinde olduğu gibi su ürünleri sahasında da sıhhatli istatistiklere sahip değildir. Japon Heyeti⁸ ile Mc Arthur'un raporlarında da⁹ bu hususa ehemmiyetle işaret edilmekte ve sıhhatli istatistikî bilgilerin derlenmesine biran önce başlanması öğütlenmektedir.

Japon Heyeti ile Mc Arthur raporlarında, Et ve Balık Kurumu tarafından yapılan su ürünleri sahasındaki teknolojik araştırmaları isabetli görmekle beraber kifayetsiz olduğuna temasla, Balıkçılık Araştırma Merkezinin (1961 de taaliyeti durdurulmuştur) kalifiye elemanlarla takviyesiyle araştırmalara daha fazla önem verilmesini salık vermektedirler. Ay-

7) Raunsafel G. A., **Fishery Biology**, Rep. No. 391, Rome, 1955.

8) Japon Heyeti Raporu, Japon Hükümeti Balıkçılık Teknik Heyeti Türkiye Balıkları Hakkında Rapor, Tokyo, 1961.

9) Mc Arthur, **Policy and Development of Turkish Fisheries**, Rep. No. 618, Rome, 1957.

Yakalama imkânlarının araştırılması : kıyı ve açık deniz balıkçılığının etüdü, üretimin yıl boyunca düzenli bir şekilde yapılabilmesi imkânlarının araştırılması, memleket şartlarına en uygun av vasıta ve usullerinin tesbiti, balıkçıları aydınlatma ve eğitim.

Endüstriyel araştırmaları : Balık işletmesi ile ilgili çalışmalar, kalite kontrolü hizmetleri ve aydınlatma.

İstatistikî ve iktisadî araştırmalar : Üretim, tüketim, ihracat, sanayi istatistikleri, maliyet etütleri, iç ve dış pazar araştırmaları.

Görülüyor ki, gerek Hidrobiyoloji Enstitüsü ve gerekse Balıkçılık Araştırma Merkezi tarafından bugüne kadar yapılan araştırmalar bu işe geç başlanması ve çalışmaların zaman zaman kesilmesi, dolayısıyla balıkçılığımız ihtiyaç duyulan neticeyi verememiştir¹³.

13) K. Baysal, "Balıkçılığın Türkiye Ekonomisi Açısından Tetkiki", Balık ve Balıkçılık Mecmuası, 1970 ve 1971 senelerine fazla bilgi için bakınız.

PARTİ DİSİPLİNİ

Kapsam, Tarihçe, Teşvik Eden Sebepler

Dr. İtler TURAN
Siyaset İlmî Doçenti

GİRİŞ

Siyasî partilerin sınıflandırılmasında, parti yöneticilerinin parlamentodaki temsilcileri ve bazı hallerde teşkilâtı üzerinde kurdukları otorite esas alınacak olursa, disiplinli ve disiplinsiz (serbest) partiler ayrımı ortaya çıkmaktadır¹.

Bir siyasî sistem içerisindeki partilerin disiplinli ve disiplinsiz diye tasnif edilebilmesi için, bu iki tercihin de siyasî partilere açık bulunması gerekmektedir. Diğer bir deyimle, böyle bir tasnif, ancak siyasî rekabete geniş ölçüde yer veren demokratik sistemlerde geçerlidir. Her ne kadar, demokratik siyasî sistemlerde geliştirilen modellerin otoriter ve totaliter sistemlerin tasvir edilmesinde kullanıldığı doğru ise de, disiplinli - disiplinsiz (serbest) parti ayrımı serbest siyasî sistemlerin ürünüdür. Bu düşüncenin etkisi ile, bu çalışma genel olarak demokratik sistemlerde parti disiplini kavramıyla ilgili bulunmaktadır.

I. DİSİPLİN KAVRAMI

Parti disiplininden söz edildiği zaman, ilk olarak hatıra gelen bir partinin yöneticilerinin o partinin parlamentodaki temsilcileri üzerinde kurdukları otoritedir. Bazı düşünürler bu anlayışa, merkez yöneticileri-

1) Siyasî partilerin çeşitli esaslara göre tasnifi için, bk. Prof. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, (İstanbul: 1952) s. 16.

rica maliyetler ve dış pazarlar üzerine toplanmış ekonomik etütlerin ve araştırmaların da yapılmasını tavsiye etmektedirler.

Su ürünleri sahasında devamlı bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Memleketimizde 1933 de ele alınan ilmi araştırmalar üzerinde İstanbul Üniversitesi bünyesinde Hidroboyoloji Enstitüsü tarafından halen çalışılmaktadır. Bunun yanında teknolojik araştırmalar için Et ve Balık Kurumu tarafından 1954 te tesis edilen Balıkçılık Araştırma Merkezi (BAM) 1961 yılı başından itibaren faaliyetini tatil etmiş olup, halen bu konuda çalışan bir müessese mevcut değildir.

Yabancı uzmanlar balıkçılığın kalkınması için¹⁰ böyle bir enstitüye ihtiyaç zaruretini ileri sürüyorlar. Devlet Plânlama Teşkilâtı ise, balıkçılık araştırmalarının hızlandırılması için tedbir alınacağını beş yıllık plânlarda öngörüyor¹¹.

Gerçekten memleketimizin balık kaynakları hakkında tam ve gerçek bilgiye sahip bulunmamaktayız. Göçmen balıkların göç yılları, hangi mevsimlerde, nerelerde ve hangi şartlar altında av verebilecekleri tam mânâsıyla bilinmemektedir. Bu yüzden, memleketimizde balıkçılık, tesadüfe bağlı olmakta, muntazam, mustakar ve verimli bir işletme haline getirilememektedir. Bizde problem olmakta devam eden bu durum diğer memleketlerde yıllardan beri yapılan ve halen devam eden araştırmalarla halledilmiştir. Bu memleketler, teknik sahadaki ilerlemelerle, su ürünleri avcılığında modern vasıtalar kullanmak ve yeni usuller tatbik etmek suretiyle verimi arttırmışlardır. Memleketimizde ise bu gidişe ayak uydurulamamakta ve atalardan kalma usullerle av yapılmasına devam edilmektedir. Bu hal, maliyetlerin yüksek olmasına ve neticede Türkiye'de balık fiyatlarının diğer memleketlerden daha yüksek olmasına sebep olmaktadır.

Av vasıtaları ve usulleri coğrafi duruma, deniz ve iklim şartlarına göre her memlekette değişik şekiller arz etmektedir. Modern vasita ve gelişmiş usullerin herhangi birinin olduğu gibi memleketimize getirilmesi ve tatbiki imkânsızdır. Bu bakımdan, hangi vasita ve malzemenin ve hangi av usullerinin memleketimizde tatbik edilebileceğinin, her bölgede ayrı ayrı yapılacak araştırmalarla tesbiti, ondan sonra alınacak neticelere göre balıkların teçizatlandırılması gerekir.

10) Olav Aasen, *Fishery Biology*, Rap. No. 540, Rome, 1956.

11) Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtının Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plânlara bakınız.

Su ürünleri dâvasının hallinde yalnız üretimin teşviki de kâfi değildir. Aynı zamanda su ürünlerine vâki talebinde arttırılmasına çalışmak lâzımdır. Bu da üretimin ve ihracatın arttırılması yolunda olacağına göre, taze balık yanında işlenmiş balıkların da hazırlanması ve sürümü meselesinin de ele alınmasını ve bu maksatla araştırmalar yapılmasını gerektirmektedir. Ayrıca işlenmiş balıkların, bilhassa ihracatında kalite kontrolüne de ihtiyaç vardır. Bunun da araştırma müesseseleri tarafından ele alınması lâzımdır.

Bu araştırma neticeleri bilinmeden balıkçılığa yön verilmesi maksadıyla yapılacak çabalardan bir sonuç almak, diğer bir deyimle, su ürünleri politikasını yürütmek hemen hemen imkânsızdır. Her memlekette araştırma müesseseleri balıkçılık politikasını yürütenlere ışık tutmakta ve bu surette alman tedbirler faydalı olmaktadır. Meselâ, Norveç'te araştırmalar 60 yıldan beri muntazaman devam etmekte, bütün problemler çözülmüş ve balıkçılık normal mecrasına girmiştir. Yalnız idame maksadıyla araştırmalar yapılması için, Balıkçılık Bakanlığına bağlı olarak "Deniz Araştırmaları Enstitüsü" ve iki ayrı teşkilât faaliyette bulunmaktadır. 150 - 180 kişilik kadro ile çalışan bu iki enstitü için yılda 2.6 milyon Norveç kronu (dört buçuk milyon TL. civarında) masraf yapılmaktadır¹². Diğer memleketlerde de, balıkçılık teşkilâtlarına bağlı, buna benzer araştırma enstitüleri faaliyet göstermekte ve bu çalışmalara büyük önem verilmektedir.

Yurdumuzda kurulması teklif edilen araştırma müessesesi, Hidrobiyoloji Enstitüsünün genişletilmesi ile temini kabil olabileceği gibi, ayrı bir teşekkül olarak teşkilatlanması da mümkündür. Her iki halde de Enstitünün, kurularak Su Ürünleri Teşkilâtı ile sıkı bir irtibatı olmalı ve bu teşkilât tarafından kendisine görev verilebilmeli, çalışmaları kontrol edilmeli ve alınan sonuçların tatbikata geçmesi derhal sağlanabilmelidir. Bu entitünün bilhassa aşağıdaki çalışmaları yapması balıkçılığın gelişmesine çok faydalı olabilir.

Biyolojik araştırmalar : Deniz ve iç sular balık türlerinin ve muhit şartlarının tetkiki (göçleri, üremeleri, populasyonları, mevsimlik hareketleri), iç sularda avcılık sahalarının genişletilmesi, nesillerin ıslâhı, üretme istasyonlarının tesisi, denizlerde trawl çalışmalarının tesbiti, deniz ve kara sularında av zamanlarının ve şekillerinin tayini v.s.

12) İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Su Ürünleri İhracatının Geliştirilmesi Hakkında Rapor, Ankara, 1962.

Yakalama imkânlarının araştırılması : kıyı ve açık deniz balıkçılığının etüdü, üretimin yıl boyunca düzenli bir şekilde yapılabilmesi imkânlarının araştırılması, memleket şartlarına en uygun av vasıta ve usullerinin tesbiti, balıkçıları aydınlatma ve eğitim.

Endüstriyel araştırmaları : Balık işletmesi ile ilgili çalışmalar, kalite kontrolü hizmetleri ve aydınlatma.

İstatistikî ve iktisadî araştırmalar : Üretim, tüketim, ihracat, sanayi istatistikleri, maliyet etütleri, iç ve dış pazar araştırmaları.

Görülüyor ki, gerek Hidrobiyoloji Enstitüsü ve gerekse Balıkçılık Araştırma Merkezi tarafından bugüne kadar yapılan araştırmalar bu işe geç başlanması ve çalışmaların zaman zaman kesilmesi, dolayısıyla balıkçılığımız ihtiyaç duyulan neticeyi verememiştir¹³.

13) K. Baysal, "Balıkçılığın Türkiye Ekonomisi Açısından Tetkiki", Balık ve Balıkçılık Mecmuası, 1970 ve 1971 senelerine fazla bilgi için bakınız.